

Jeleń szlachetny (*Cervus elaphus*)

I. Występowanie i siedlisko

Jeleń szlachetny występuje nierównomiernie w szerokim pasie strefy umiarkowanej północnej Afryki, Eurazji i Ameryki Północnej. Na całym tym obszarze tworzy liczne podgatunki. Wielu autorów wyraża pogląd, że Polskę zamieszkują dwie formy jelenia szlachetnego: Jeleń europejski nizinny i Jeleń europejski karpacki. Obecnie jeleni zamieszkują bogate w podszyt lasy liściaste i mieszane, w których obok starszych drzewostanów występują zwarte młodniki, łąki śródleśne i bagienka. Wspólną cechą środowisk leśnych preferowanych przez jelenia jest występowanie w ich obrębie lub bezpośrednim sąsiedztwie powierzchni trawiastych (luk, płazowin, łąk, pastwisk) i falowanego terenu. Dość często w okresie wiosennym penetrują łąki i szuwary, latem i jesienią lasy dębowo-bukowe, zaś zimą ich główną ostoję stanowią bory sosnowe.

II. Charakterystyka ogólna

Jeleń odznacza się masywną sylwetką, niemal kwadratową w obrysie. Rozpiętość masy ciała jest dość duża i u byków wynosi od 100 do 350 kg. Waga łań jest z reguły o 1/3 do 1/4 mniejsza. Suknia latem jest czerwono-brązowa, a zimą przyjmuje zabarwienie bardziej płowe, szare. Białawe cętki występują tylko u cieląt w pierwszych tygodniach ich życia. Dłuższe włosy pojawiają się u starszych osobników męskich, na górnej partii i po bokach szyi, tworząc charakterystyczną grzywę, która wraz z wiekiem staje się wyraźniejsza i dłuższa. Stosunkowo długi ogon rozdziela jasną plamę na zadzie, która dodatkowo jest obrzeżona czarną sierścią. Badyle jelenia są długie, cienkie, opatrzone w delikatne racice. Poroże występuje tylko u samców i jest rokrocznie budowane od nowa. Już kilka dni po zrzuceniu wieńca zaczyna się proces tworzenia nowego poroża i trwa około 5 miesięcy, do całkowitego wykształcenia. W okresie wzrostu poroże pokryte jest scypulą - bogato unaczynioną i unerwioną skórą,

dostarczającą wszelkich potrzebnych substancji do rozwoju wieńca. Za ostateczny kształt i rozmiar wieńca odpowiada nie tylko wiek i kondycja byka, czynniki hormonalne, ale także karma i warunki klimatyczne.

III. Odżywianie

Jeleń jest przeżuwaczem, czyli spożywa pokarm wyłącznie roślinny. W jego diecie znajduje się 49 gatunków roślin. Zasadniczo żywi się trawą i inną roślinnością zielną. Wiosną objada pączki krzewów i niskich drzew. Latem ponad połowę jego karmy stanowi trawa i ziola. Późnym latem i jesienią zajada się jagodami i owocami drzew (bukiew, żołędzie, kasztany, dzikie jabłka), aby przygotować sobie odpowiednią tkankę tłuszczową. W okresie zimy żeruje głównie na oziminach i na korze drzew, która zapewnia zaspokojenie zapotrzebowania organizmu na znajdujące się w niej garbniki oraz wapno i fosfor potrzebne na budowę poroża i kości. Żerowanie odbywa się o zmroku i trwa około godziny. Wówczas następuje przeżuwanie i odpoczynek, i na nowo przystępują do żerowania, aż do świtu.

IV. Rozmnażanie i rozwój

Okres rui, czyli rykowisko odbywa się od połowy września do połowy października, trwa intensywnie około 2 tygodni, najczęściej pod koniec września. W tym czasie byk, jeśli jest mocny, gromadzi harem rujnych łań, nad którymi sprawuje władzę absolutną. Silny byk potrafi zgromadzić od 6 do 10 łań. Chmarę taką "trzyma" blisko siebie, nie pozwalając żadnej z samic na zbyt oddalenie się. Każdy byk, który zbliża się do takiego stada musi mieć wówczas na uwadze, że nie spodoba się to "właścicielowi". Żaden intruz nie może liczyć na pobłażliwość byka stadnego. Swoją postawą i głosem próbuje odstraszyć konkurenta. Jeśli to nie wystarcza to dochodzi do walki, po której zwycięzca może sobie rościć prawa do samic. W czasie rykowiska lanie pokrywane są kilkukrotnie w krótkich odstępach czasu. Ciąża trwa 237-238 dni.

Przed porodem (trwa on maksymalnie do 10 minut) przyszła matka odłącza się od chmary, aby do niej wrócić już z w miarę samodzielnym cielakiem. Młode ssie mleko nawet do lutego, a przy matce pozostaje do następnego ocielenia. Pełny rozwój fizyczny lanie osiągają w 2 roku życia (wówczas biorą udział w rykowisku). Byki potrzebują na to 3-4 lata, a aktywnie uczestniczą w rui w 4-5 roku życia.

V. Zachowanie

Jelenie są zwierzętami stadnymi. Oprócz sporadycznych przypadków starych byków żyją w grupach. Poza okresem godowym chmary te są złożone z lań i młodych lub byków. Grupą pań przewodzi najbardziej doświadczona pośród nich, u panów zaś byk, który jest aktualnie najmocniejszy. W odróżnieniu od saren są mniej terytorialne i lubią kąpiele błotne. W chwilach zagrożenia mogą się bronić kopnięciami przednich badyli. Jak na tak duże zwierzęta śpią bardzo mało, bo 60 - 100 minut.

VI. Ekologia gatunku

Obecnie liczebność jeleni regulowana jest wyłącznie przez odstrzał łowiecki. Jedynie w rejonach gdzie występuje wilk, niedźwiedź lub rys liczba jeleni może się wahać. Jednak ci naturalni wrogowie mają raczej pozytywny wpływ na populację, gdyż eliminują osobniki chore, stare, niedoświadczone. Swoją obecnością jelenie pozytywnie wpływają na ekosystem leśny, zwiększając jego wydajność i zróżnicowanie. Jednak przy nadmiernej ilości osobników tego gatunku może dochodzić do występowania znacznych szkód- zjadania i tratowania upraw rolnych, spalowywania i zgryzania drzew zarówno cennych gospodarczo, jak i lasotwórczych.

VII. Słowniczek

Badyle – o nogach jelenia.

Byk – samiec jelenia.

Chmara – stado jeleni.

Czemchanie – pozbywanie się scypułu.

Cielę – młode jelenia.

Grandle – zanikowe kły w górnej szczęce byka.

Gomółka- byk bez poroża

Flagi- zwisające strzępy zdzieranego scypułu.

Kwiat – o ogonie daniela.

Licówka – o lani prowadzącej resztę chmary.

Lustro – o białej łacie występującej na zadzie jeleni.

Łania – samica jelenia.

Łańka – o młodej samicy nie prowadzącej jeszcze cielaka.

Możdżeń – kostne zgrubienie na czaszce, z którego wyrasta poroże.

Pałowanie – obgryzanie kory drzew.

Poroże – wyrastający corocznie kostny twór.

Rykowisko- gody jeleni

Sęk – wyrostek na porożu jelenia.

Scypuł – miękka skóra narośl odżywiająca poroże podczas wzrostu

Suknia – okrywa włosowa, inaczej sierść.

Świece – o oczach jelenia.

Talerz – inaczej lustro.

Tyka- pojedyncza część poroża

Wycieranie poroża – zdzieranie scypułu kiedy jego rola jest już niepotrzebna.

Zrzut- zrzucana tyka jelenia.